

16.YY'DAN GÜNÜMÜZE BATI AVRUPA KÜLTÜRÜNÜN EVRİMİ

Gül BATUŞ

Eğitim ve öğretim belirli bir yöntem çerçevesinde gerçekleştirilen uzun soluklu bir süreçtir. Yüzyıllar boyu izlenen yollar, bu doğrultuda ulaşılan çıkarımlar, birbirinden farklı yaklaşımların oluşmasına neden olmuştur.

Örneğin, Batı Avrupa medeniyetlerinin kökenini oluşturan Avrupa merkezli eğitim anlayışa incelendiğinde, feodalizm, aristokrasi sanayi devrimi ve burjuvazi gibi Kıta'ya özgü sosyo-kültürel ve politik olay ve olguların izlerine rastlamak mümkündür. 11. yüzyıla kadar genellikle kendi içinde kapalı dinsel faktörlerin koşulsuz etkisinde şekillenen eğitimin ufku bu yüzyılda yavaş yavaş başlayan dışa açılma ile birlikte daha genişleşmiş, özellikle Doğu dünyası, Batı düşünce yaşamında etkisini hissettirmeye, olanın değil, olması gerekenin ifadesi olan felsefe, Yunanlı filozofların çevirileri ile dogmatik düşüncenin yanında yer almaya başlamıştır.

Özellikle Akino'lu Thommas'ın (1224-1274) çabaları ile o dönem düşünce ve kültür yaşamında etkili olmaya başlayan Aristoteles'in, imanın yanı sıra akıl ve bilgiye ağırlık veren

öğretisi, kilise ile üniversitelerin görüş ayrılıklarına düşmesine neden olmuş, ancak düşünür "vahyin aklın düşmanı olamayacağını çünkü, vahiy ile akıl arasında bir çatışma olmadığını ve aklın da vahyin saflığını bozmadığını" (Ağaoğulları-Köker, 1990, s.213) söyleyerek, zamanla Katolik Kilisesinin resmi ideolojisini haline gelecek olan yeni bir sentez girişiminde bulunmuş, akıl ve bilginin insan yaşamındaki etki ve gücü ilk kez resmi olarak kabul görmeye başlamıştır.

Felsefenin yanı sıra matematik, astronomi, fizik, coğrafya gibi bilim dalları da bu dönemde Batı entellektüel yaşamına girmiş, böylece Hristiyan ahlak anlayışı üzerinde yükselen, kavramlara dayalı felsefe, bilim ve özellikle tarih ağırlıklı Kıta Avrupası eğitim modeli şekillenmeye başlamıştır.

Rönesans ve Reform hareketlerinin temelini oluşturan, düşünen ve sorgulayan insan anlayışı, eğitimin dogmatik olmaktan uzaklaşıp, araştırma ve tartışmaya açık bir nitelik kazanmasına yol açmış ve Avrupa'nın "gerçekleri düşüncelere ya da ideolojilere dönüştürmek" (Baudrillard, 1996, s.100) olan anlayışı bu yüzyıllarda kesin ifadesini bulmuştur.

Eğitimdeki kavramsallaştırma ve bu kavramları çözümleme eğilimi Avrupa kültürünün de temel özelliklerini yansıtmaktadır.

İnsanın temel zenginliklerinin başında gelen kültürün herkes tarafından kabul edilebilecek evrensel bir tanımlamasını yapabilmek mümkün değildir. Tarihsel süreç içinde biçimlenen sayısız tanımların hiçbirinin bir diğerini kesin olarak ortadan kaldıramamış olması, bu küçük sözcüğün insan yaşamında olduğu kadar, sözcüklerle de farklı biçimlerde ifadesini bulmasını sonuçlamaktadır.

Latince "cultivare", ekip biçme anlamına gelen kültürün temelinde emek ve çaba vardır. İnsanın doğuştan getirdiği değil, yaşam boyu elde ettiği maddi ve manevi değerler bütünü olan bu zenginlik, öğrenilen, değişen ve kuşaktan kuşağa aktarılabilen bir gerçekliktir.

Belirli ve somut bir tanıma ulaşamamasının temel nedeni, kültürün, yaşamın hemen her alanını kapsaması ve her düşünürün bu alanlardan belli bir bölümü ile ilgilenmesinden kaynaklanır. Örneğin, antropolojik açıdan bakıldığında kültür sözcüğü, insanın toplumsal yaşama katılması ile birlikte oluşturduğu kurum, kural ve sosyal aktivitelerinin bir bütünüken, sosyolojik tanımlama içine, ekonomik, demografik ve tüm toplumsal disiplinlerin araştırma sonuçları, bireylerin kişilikleri ve toplum ile olan ilişkiler, kısaca bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve görenekle, alışkanlıklar ve yetenekler girer. Marksist anlayışa göre ise kültür ancak toplumlardaki sınıf yapısı, ekonomik sistem ve siyasal rejim içinde ifadesini bulabilir.

Sonuç olarak kültür, kendisini yorumlamaya çalışan kişilerin ilgi alanları ve bakış açıları doğrultusunda anlam kazanırken onu inşa eden grupların, sınıfların ve kişilerin yaşam yollarının, genel güç ilişkilerinin, diğer ülkelerle ilişkilerinin sonuçları olarak anlaşılabilir (Alemdar, Erdoğan, 1994, s.171).

Tanımında yaşanan bu zorluklara rağmen kabul görmüş bir gerçek, kültürün, her toplumun, zaman ve mekan boyutunda değişimlere uğrayan maddi-manevi özelliklerinin somut bir göstergesi olduğudur.

Kültürün değişen bir gerçeklik olduğunun önemli bir kanıtı, Batı Avrupa ülkelerinde son üçyüz yıl içinde zaman zaman çatışan, kimi kere uyum içinde ama hep zayıf bağlarla

birbirlerine bağlanmış üç değişik kültür anlayışının ortaya çıkabilmiş olmasıdır. Bunları Hümanist Kültür, Bilimsel Kültür ve Kitle Kültürü ana başlıkları altında toplamak mümkündür.

Hümanist Kültür

Avrupa kültürü ve uygarlığına özgünlüğünü kazandıran temel özellik, din-akıl; iman-kuşku; efsanelere dayalı düşünce-eleştirel düşünce; olguculuk-akılcılık; tekil-evrensel; felsefe -bilim; hümanist kültür-bilimsel kültür; eski-yeni; gelenek-değişim; birey-topluluk vb. gibi hemen her kültürde görülebilecek olan karşıtlıkların hiç birisinin, tarihinin hiç bir döneminde bir diğerini kesin olarak ortadan kaldıramamış olmasından kaynaklanmaktadır.

"15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Avrupa'da kültür kayırtamasının kesintisiz şekilde yaşanmasını ve Avrupa kültürünün bir kaynama hali olmasını açıklayan şey budur" (Morin, 1988, s.135). 16. yüzyılan başlarından itibaren hissedilen Rönesans hareketlerinin temelinde de ikiyüz yıl süren dinsel baskıların egemenliğindeki Orta Çağ dönemine duyulan tepki ve sessiz direnç yatar.

Etimolojik olarak "yeniden doğuş" anlamına gelen Rönesans, o dönemde var olan Sanat ve edebiyata yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçlar. Bu hareketin öncülerini Orta Çağ entellektüellerinden ayıran temel özellik, öteki dünyayı merkez olarak alıp, yalnız Tanrıyı ve dini yaşam nedeni olarak kabul etmek yerine, "Eski Yunan sanatına dönmek, dinsel konularda bile insanı merkez olarak almak, dünyayı ve dünya gerçeklerini değerlendirmektir" (Tanilli, 1991,s.62)

Kurulan üniversiteler, antik çağ filozoflardan yapılan çeviriler, büyük çoğunluğu rahip olan ancak daha dünyevi ve çağdaş bir bakış açısı ile dini yorumlamaya çalışan hocalar ile, Orta Çağ sonunda, Avrupa Kültürü'nün daha önce de, sözü edilen temel özelliği olan karşıtlıklar yaşanmaktadır. Gelişen bilim ile dinsel inançların bir uyum içinde ifade edilebilme çabasına, 13.yy.da Paris'te hocalık yapan Jean Garlande'ın Stella Maris adlı kitabının önsözü bir örnek olarak verilebilir: "Paris Sainte-Genevieve kütüphanesinde bulduğum anlatılardan Bakire Meryem'in mucizeleridir. Ama bunların içine fizik, astronomi, ilahiyata ilişkin olguları da kattım... Nihai amaç, aslında İsa'ya karşı olan sürekli imandır. Böylece İlahiyat ve hatta fizik ve astronomiyi de kapsamaktadır." (Le Goff, 1994, s.111). Rönesans hareketlerinin bir alt başlığı olarak beliren ve dinden bağımsız bir kültür kurmak, insan ve doğa ile ilgili bir felsefe yaratmak amacını taşıyan Hümanizm bir anlamda, "modern insanın yeni yaşam anlayışını ve duygusunu dile getiren bir akımdır" (Tanilli, 1991, s.64)

Bu tepki öncelikle üniversitelerde başlamıştır. Orta Çağın baskıcı ortamına rağmen gelişen Bilim ve sanat alanında yaşanan yenilikler, özellikle sömürgecilik anlayışı sonucunda gerçekleşen emperyalizm olgusu, Avrupa'nın sadece ekonomik değil sosyo-kültürel alanda da uluslarüstü nitelikte ve kuşatıcı bir güç kaynağı olabileceği inancının Avrupalı aydınlar tarafından paylaşılmasına neden olmuştur. Hümanizm olarak tanımlanan bu anlayış, kuşatıcı bir nitelik taşıdığını, eğitim ve kültür isteyen herkesin, ırk, dil, din, sınıf, cinsiyet ya da sosyal statü göz ardı edilmeksizin bu kültüre dahil olabileceğini savunur ancak, yakından bakıldığında, temsilciliğini, akademik kendini beğenmişlik içinde, sadece Latince bilen, kültürel

yaşam için zaman ve para ayırabilen aristokrat kesimin yaptığı Hümanizma anlayışının, realiteden çok ütöpik bir idealizm üzerinde şekillendiği anlaşılmaktadır.

"Halkı anlamak ve ondan birşeyler öğrenmek yerine, halka tepeden bakarak ders vermeye çalışması hümanizmin temel yanıışdır" (Zweig, 1991, s.246) ve bu kopukluk hümanistlerin, entellektüellerin temel işlevi olması gerek halk kitleleri ile ilişki içine girip onları aydınlatma görevini de gözardı ettiklerinin bir göstergesidir.

Orta Çağ'ın en gelişmiş sanat dallarından biri olan resim aracılığı ile o dönem yaşam biçimi hakkında sağlıklı ipuçları elde etmek mümkündür. Örneğin, Ortaçağ entellektüeli ile bir hümanisti çalışırken gösteren tablolar da bu iki kişilik arasındaki zıtlığı belgeler niteliktedir; "bunlardan biri, öğrencileri ile çevrili, dinleyicilerin üzerinde tartıştıkları sıralarla kuşatılmış bir hocadır. Diğeri ise çalışma odasında sakin, boş bir alanda rahat ve fikirlerini serbestçe hareket ettirebilen yalnız başına bir bilgindir" (Le Goff, 1994, s.212). Hümanizmanın bir diğerkelişikisi de evrensellik ilkesi altında Avrupa merkezli bir anlayışı kabullenmesi, özellikle sömürgecilik dönemlerinde, Avrupa kültürünün başka kültürleri küçük gören ve yeryüzünden silinmelerini haklı bulan bir kültür olduğunu bilincine varması olmuştur.

Doruk noktasına 17. ve 18. yüzyıllarda Fransa'da ulaşan, Amerika'nın keşfinden Fransız ihtilaline kadar geçen nispeten sakin bir dönemi kapsayan Hümanist kültür, insan, doğa, dünya ve toplum gibi somut konuları olduğu kadar iyi, kötü, Tanrı ve O'nun varlığı ya da yokluğu, yaşamın anlamı ahlak gibi daha genel ve soyut kavramları da inceleme konusu yapmaktadır. Ancak bu konulara ilişkin görüş ve önerilerin

çoğunun, kendi fildişi kulelerine kapanmış aydınlarca kaleme alınması ve ulusların birlik ve kardeşliğine yönelik ilkelerin, geniş halk tabakaları tarafından anlaşılabilmesi nedeniyle, Batı uygarlık tarihinde çok kısa süre geçerli olabilen bir elitist kültür anlayışı olarak kalmıştır.

Hümanist kültürün Batı kültür tarihinde yer edinebilmesinin başlıca nedeni, 14. yüzyılda kullanıma giren matbaanın 15. ve 16. yy'larda büyük bir gelişim göstermesi, kilise ya da kütüphanelerde görülen büyük ebatlı kitapların yanı sıra basılan küçük formatlı ve taşınabilir kitaplar sayesinde, eski ve yeni eserlerin daha çok insan tarafından okunabilir hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin 1480 yılında Batı Avrupa'da 110'dan fazla kentte matbaanın bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca İtalya'da elli, Almanya'da otuz, İsviçre ve Belçika'da beş, Hollanda ve İspanya'da sekiz, İngiltere'de dört, Polonya'da bir kentte matbaa faaliyetleri göstermekte ve herbiri düzenli bir organizasyon ağı ile birbirine bağlı olarak çalışmaktadır (Febvre ve Martin, 1992, s.228).

Bilimsel Kültür

Hümanist kültür anlayışının kısa süreli olmasının bir diğer nedeni de, deneyüstü düzenlilikleri ve aşkın amaçları araştırarak, evreni ve insanı tanımayı amaçlayan felsefe ile somut gerçekleri araştırma konusu yapan, aralarında sistemli ve mantıksal ilişkiler kurulabilen bilimsel bilgiyi bir arada ele alıp bir senteze ulaşabilme çabasından kaynaklanmaktadır. Oysa 16. yy'dan itibaren bilim alanında yaşanan yenilikler, artık bilginin konusunu oluşturan olay ya da nesnelere herkes

tarafından gözlemlenebilen, deneme ile ispat edilebilen bir gerçeklik olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu dönemde önemli olan, Tanrı, öte dünya, din gibi deneyüstü ve gözlemdışı kavramlar değil, insanın toplumsal bir varlık olmasından hareketle yaşamını biçimlendirecek olay ve olguların sistematik bir açıklamasıdır. Bu da bilimsel bilgi ve bilimsel kültürün gelişimini sonuçlar.

Ancak din adamlarının etkisindeki skolastik Orta Çağ kültürü ve entellektüellerin hümanist kültüründen daha kuşatıcı olan bilimsel kültüre geçiş kolay olmamıştır.

Yaygın biçimde kullanılmaya başlayan matbaanın ve gelişen ulusal dillerin de yardımı ile artan okur-yazar sayısının da toplumların kültürel yapıları üzerinde büyük etkisi vardır ama, 18 ve 19. yy. Avrupası'nda henüz kültürün günümüzdeki gibi kitlesel özelliğinden söz etmek mümkün değildir. Kültürel yaşam, daha yaygın bir zenginlik olmasına karşın hala basılan ve yayılan eserleri sadece okuyabilen değil, bunları yorumlayıp bir yaşam biçimi haline getirebilen entellektüel burjuvanın tekelinde şekillenen bir gerçeklik durumundadır.

Bilimsel olarak ispatlanmış daha fazla bilgi birikimini kapsayan bilimsel kültür, sadece kendi dar sosyo-kültürel ve ekonomik sınırları arasında kalan, estetik ve edebi kaygıların ağır bastığı elit burjuva kültüründen daha kuşatıcı bir nitelik taşımaktadır.

Bilgi çokluğu ve ispatlanmamış olması zorunluluğu bu kültür anlayışının tek bir kişi ya da grubun tekelinde olmasını zorlaştırmakta, "artık kültürlü bir insanın neyi bilmesi gerektiğinin değil, neyi bilmemesinin affedilmez olduğu sorgulanmaktadır" (Dollot, 1991, s.41).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda, politik nedenlerle Avrupa'dan özellikle Amerika'ya kaçmak zorunda kalan ve bu kıtanın bir yüzyıl içinde dünya egemenliğini eline geçirmesinde başrolü oynayan bilimadamları, Avrupa kıtasının 19.yy.'da ulaştığı bilimsel kültür düzeyinin birer kanıtı durumundadır.

Her ikisi de emek ve çabanın ürünü olan Hümanist ve Bilimsel Kültür arasındaki temel ayırım, ikincisinin, doğuştan gelen sosyal ve ekonomik ayrıcalıkların tanıdığı kolaylıklar üzerine değil, maddi ve manevi zorlukların egemen olduğu ortamlarda, daha evrensel kabul görme çabaları ile biçilenmiş olmasıdır.

KİTLE KÜLTÜRÜ

Çalışmaya konu edilen üçüncü kültür olan kitle kültürü sadece Avrupa'ya özgü değil, daha kuşatıcı ve evrensel bir gerçeklik olarak tüm dünya için geçerli bir anlayıştır. Ancak Amerikan kültür ve uygarlığının oluşumunda, bu kıtayı keşfeden Avrupalıların büyük etkisi olduğu için bu kültürü de son 200 yıl içinde Kıta'da şekillenip, teknolojik olarak Amerika'da olgunlaşan bir anlayış olarak tanımlamak mümkündür. Herşeyden önce kültür ve kitle gibi pek çok tanımlaması yapılabilen iki sözcüğün birleşmesinden oluşan Kitle kültürünün ne anlam ifade ettiğini belirlemek gerekir. Kültür kavramı daha önce de belirtildiği gibi sosyal bilimlerin en belirsiz kavramlarından biridir; kimi zaman insanoğlunun doğa karşısı tüm yaratıların kapsar, bazen de politik, ekonomik ya da dinsel olmayan herşeyin birleştiği bir alan olarak algılanır. Kısaca kültür, sadece belirli bir alana değil, toplumun her

kesimine yayılan bir gerçeklik, farklı kuşakların yaşam deneyimlerinin bir ürünü ve bu sürecin oluşum nedenidir.

Kitle sözcüğü de çok anlamlıdır. Örneğin ünlü düşünür Ortega Y. Gasset'e göre çağımızın en önemli toplumsal gerçekliklerinden biri olan kitle, "kendisi için iyi veya kötü, özel sahalara dayalı, hiçbir zaman hedef seçmeyen, kendini "herkes gibi hisseden", bu halin kendisinin düşündürmediği, gerçekte herkes gibi hissetmekle kendini mesut hisseden herkeştir" (Gasset, 1976, s.17) ve en belirgin özelliği sıradan insanlardan oluşması ve bu sıradanlığın toplumlara esir almış olmasıdır.

Kitlelerin ortaya çıkış nedenlerini, Avrupa'da yaşanan nüfus artışı, sanayileşme ve buna bağlı olarak başlayan kentleşme süreci olarak sıralamak mümkündür.

Sanayileşmenin ilk aşamasında Avrupa'da yaşanan sosyo-kültürel alt üst oluş, yüzlerce yıldır toplumlara karakteristik özelliklerini kazandıran sınıf ayrımının ortadan kalkmasını, insanların beklentilerinin ve bunların tatmin yollarının bir örnek hale gelmelerini sonuçlamakta, toplum içindeki faklılaşma, önceden belirlenmiş sınıflarla değil, tüketim gücünün göstergesi olan ekonomik düzey doğrultusunda yaşanmaktadır.

İrk, dil ve din ayrımı olmaksızın zorunlu olarak biraraya gelmiş insanların ortak sorunu, maddi ve manevi yaşamı yeniden oluşturmak, eskisine benzemeyen ilişkiler ağı içinde varlıklarını korumaya çalışmak ve Maslow'un temel ve yapay olarak iki kategoriye ayırdığı gereksinimlerine tatmin yolları bulmaktır.

Kitleselleşme sürecinde, bu çabalar da bireysel olmaktan uzaklaşmakta, standart biçim alarak tek düze sonuçlara yol

açmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kitle kültürünün sadece kitle iletişim araçlarının etkisiyle oluşan bir kültür olmadığını, öncelikle toplumda belirli bir standardizasyonu sonuçlayacak olan sosyal değişimlerin yaşanması gerektiğini söylemek mümkündür.

Bu varsayımı geçerli hale getirebilmek için, birer kitle iletişim aracı olan Radyo-televizyon gibi, geniş bir kitleye aynı mesajı aynı anda ulaştırabilen ve sosyal statüsü tartışılmaz olan Orta Çağ Katolik Kilisesi'nin bir kitle kültürü oluşturamamış olması örnek olarak verilebilir. Zira bu dönemde hedef kitle, sosyo-kültürel, politik ve ekonomik açıdan birbirlerine zıt nitelikler göstermekte, tek ortak özellik, kilisenin din adamları aracılığı ile yaymaya çalıştığı Allah korkusu ve iman olarak kalmaktadır.

Sonuç olarak, kültür kitlesel karakterini iletişimin kitlesel boyutlu bir topluma ulaşması ile değil, bazı yaşam biçimlerinin ve sosyal durumların kitlelerin kaderi olmaya başladığı anda kazanır (Bauman, 1972, s.65)

İlk kez Amerika Birleşik Devletlerinde kullanılan ve basın, sinema, radyo, televizyonu kapsayan mass media ve bunun aracılığı ile üretilen ve yayılan kültür olarak tanımlanan mass culture ifadesindeki kitle sözcüğü, alıcı durumundaki hedef kitleyi belirlerken, Fransa'da kitle sözcüğünün nüfusun bütünlüğünü ifade eder, devrimci politik söylemde ise kitleler entellektüel kesim için nostaljik bir anlam taşır (Morin, 1986, s.244). Doğrudan kültür düşünüldüğünde ise Anglo Saksonların deyimi ile medyalar -yani iletişim araçları- kitlelerin iletişim ve kendilerini ifade etme araçlarına dönüşmüştür (Dollot, 1974, s.36).

Kitle kültürünü en genel anlamı ile teknolojinin egemen

olduğu çağdaş sanayi toplumlarında, kitlesel yayılma ile ortaya çıkan ve toplumsal ya da bireysel görünülerinden bağımsız insanların bir araya getirdiği kitleleri etkileyen bir uygarlık ve tarih toplamı olarak tanımlamak mümkündür. Tüm toplumları, kültürel zenginliklerinin bir güvencesi olan alt kültürlerle sahip birimler biçiminde ifade edersek, kitle kültürünün de çağımızın tek kültürü değil ama 20. yüzyılın yeni ve kitlesel bir gerçekliği olduğunu söylemek gerekir. Kitle kültürünün en önemli özelliği, farklı sosyo-kültürel ve ekonomik çevrelerden oluşan genel kitleyi etkileme gücünün olmasıdır. Bu da farklı içeriklerin tek bir bütün içinde homojenleşmesini, standart bir yapıya bürünmesini sonuçlar. Sanayi toplumlarının bir gerçekliği olması, kitle kültürü ürünlerinin de belirli bir üretim süreci sonucunda ortaya çıkan, tüketime hazır bir değer olmasını sonuçlamakta, serbest piyasa ekonomisinin temel sorunu olan, kazanç elde etmeye yönelik pazarlama yöntemleri, kültür üreticilerinin başlıca kaygısı durumuna gelmektedir.

Sonuç olarak kitle kültürü, üretilen kitlesel ürünleri tüketecek yeni bir kitle yaratmakta ve bu yeni kitle genişleyerek daha önce varolan toplumsal sınıfları egemenliği altına almaktadır (Wolf, 1986, s.101).

Bu kültüre yöneltilen yüzeysellik, standartlaşma ve düşünce eksikliğinin temelinde de hedef kitlenin bu anonimliği ve kimliksizliği yatar. Bu yüzeyselliğine karşın kitle kültürü, toplumun büyük bir bölümünün, çeşitli konulardaki bilgilenme gereksinimini tatmin edebilen tek kaynak niteliğindedir. Ancak verilen mesajların olduğu gibi kabul gördüğünü de söylemek mümkün değildir. Hedef kitlenin yapısından kaynaklanan

direnme sonucunda oluşan ortak sonuç, toplumun herhangi bir konu hakkındaki genel kanısını oluşturabilir.

Sonuç olarak, kitle kültürünü sadece kitle iletişim araçlarının yaydığı mesajlar bütünü olarak değil, toplumsal değerlerin de etkisinde şekillenen ve tekrar bu araçlarla yayılan bir kültür olarak tanımlamak gerekir (Croce, 1974, s.18)

Sonuç

Avrupa kıtasının son 300 yıl içinde yaşadığı sosyo-politik, ekonomik ve kültürel değişimler sonucunda ortaya çıkan ve belirgin özellikleri ile Batı Uygarlığı'nın belirli dayanak noktalarını oluşturan üç farklı kültür anlayışının kısa bir incelemesi, herbirinin diyalektik bir bütünlük içinde bir diğerini etkilediğini göstermektedir.

Kültürlerin gelişim sürecine bakıldığında bireysellikten kitleleşliğe doğru bir gidiş olduğu, kişiye özgü kültürel birikimlerinin yerini, evrensel bir gerçeklik olan teknolojinin denetimindeki yapay, fazla çabayı gerektirmeyen günlük bilgi ve enformasyonların toplamı olan kitlesel bir kültür anlayışının aldığı görülmektedir.

Ancak yaşayan ve dinamik bir varlık olan topluma gerçek kimliğini kazandıran alt kültürler ve tüm olanaksızlıkları karşın, bireysel birikimlerini kamuya aktarabilen bilgili insanların varlığı tartışılmaz bir gerçeklik olarak süregelmektedir.

Bu açıdan bakıldığında felsefeyi temel alan deneme ağırlıklı hümanist kültür, insan aklının ürünü olan bilimsel kültür ve teknoloji egemenliğindeki kitle kültürü arasında

gerçekleşecek olan bir iletişim, çağımızın en önemli kültürel gereksinimlerinin başına gelmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI Mehmet, KÖKER Levent, İmparatorluktan Tanrı Devletine, İmge Kitabevi, Ankara 1991
- ALEMDAR Korkmaz, ERDOĞAN İrfan, İletişim ve Toplum, Bilgi Yayınevi Ankara 1990
- BAUDRİLLARD Jean, Amerika, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.
- BAUMAN Zygmunt, "A Note on Mass Culture", içinde: Sociology of Mass Communication, Editör: Denis McQuail, Penguin Books, Londra, 1972.
- CROCE Maria Angela, Comunicazione di Massa: Tecniche Audiovisive e Società: Una Valutazione Sperimentale, Il Mulino Bologna 1974.
- DOLLOT Louis, Cultura Individuale-Cultura di Massa, Garzanti, Milano, 1977
- FEBVRE Martin, La Nascita del Libro, Laterza, Bari, 1992.
- GASSET Ortega Y., Kitlelerin İsyanı, Bedir Yayınları, İstanbul, 1976.
- LE GOFF Jacques, Ortaçağ'da Entellektüeller, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
- MORİN Edgar, Sociologia della Sociologia, Edizioni Lavoro, Roma, 1986.

- MORİN Edgar, Avrupa'yı Düşünmek, Afa Yayınları, İstanbul, 1988.
- TANILLİ Server, Uygarlık Tarihi, Say Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1991.
- WOLF Mauro, Teorie della Comunicazione di Massa, Bompiani, Milano, 1986.
- ZWEİG Stefan, Yarının Tarihi, Çev. Ahmet Cemal, Can Yayınları, İstanbul, 1991.

